

SYNOCHI

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

ΤΜΗΜΑ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

E-JOURNAL OF THE LAB "CHURCH AND CULTURE"

DEPARTMENT OF THEOLOGY

FACULTY OF THEOLOGY

NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

ΤΕΥΧΟΣ 2 ▪ VOLUME 2

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2023 ▪ DECEMBER 2023

Μελετώντας την Βίβλο στην εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης. Προτάσεις για μια εναλλακτική Ανάγνωση των ιερών κειμένων σε συνδυασμό με την χρήση των Μεγάλων Γλωσσικών Μοντέλων

Δεσπότη Σωτηρίου⁴¹⁹

Αφιερώνεται στη μνήμη του αιμνήστου Καθηγητή Ηλία Οικονόμου (+2024)⁴²⁰

Η «ψηφιακή» μεταρρύθμιση – Reformatio στον Χριστιανισμό

Ζούμε τα τελευταία χρόνια την τέταρτη βιομηχανική Επανάσταση. Τον τελευταίο Χρόνο (2023) μπήκε στην καθημερινότητά μας η Τεχνική Νοημοσύνη κατεξοχήν μέσω του Προγράμματος Chat GPT. Αυτό είναι όντως εντυπωσιακό, διότι μπορεί να ανοίξει διάλογο (Chat) μαζί μας⁴²¹, όντας μάλιστα φλύαρο: απαιτεί πλήρη περιγραφή των ερωτημάτων, που αναζητάμε από εκείνο, εάν θέλουμε πραγματικά

⁴¹⁹ Καθηγητής του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευολογίας του Ε.Κ.Π.Α.

⁴²⁰ Αφιερώνεται στη μνήμη του πρόσφατα εκδημήσαντος Καθηγητή, ο οποίος ήδη από το 1991, μας δίδασκε την χρήση «αλγορίθμων» στην Ερμηνευτική. Το παρόν άρθρο έγινε αντικείμενο Εισήγησης σε σχετική Ημερίδα στη Θεολογική Σχολή της Εκκλησίας της Κύπρου (ΘΣΕΚ) και διατηρεί στοιχεία της προφορικότητας. Ευχαριστώ από καρδιάς τους συναδέλφους Καθηγητές κ. Μ. Παύλου και Χρ. Κυριάκου (ΘΣΕΚ) για την ανάγνωση του παρόντος και τη γόνιμη συζήτηση. Ευχαριστώ επίσης τον Καθ. πατ. Αρ. Γκρέκα, ο οποίος ήταν από τους πρώτους που ασχολήθηκαν στον ορθόδοξο Χώρο με το θέμα και με παρότρυνε να καταθέσω το παρόν. Για τη συγγραφή τού άρθρου με επηρέασε καίρια η δημοσίευση του διαδικτυακού άρθρου τού Christoph Heilig, Digitale Reformation: Wie KI die Theologie transformiert https://www.feinschwarz.net/digitale-reformation-wie-ki-die-theologie-transformiert/#_ftn1 21.03.2024. <https://aitheology.com/> Πολύ χρήσιμες και οι πληροφορίες που άντλησα από την ακρόαση των Παρουσιάσεων "Το chatGPT στον ακαδημαϊκό χώρο", από το ΕΑΠ και το Ιόνιο Πανεπιστήμιο: <https://www.youtube.com/watch?v=Hjn9tzzlZDQ> και <https://www.youtube.com/watch?v=yOwmvmAtUyE> Βλ. και AI Theology - Home Page: <https://aitheology.com/> αλλά και το « δίκτυο» των ανθρωπιστικών Σπουδών: H – NET : <https://networks.h-net.org/> H-Net is an interdisciplinary forum for scholars in the humanities and social sciences.

⁴²¹Το chatbot είναι ένα πρόγραμμα λογισμικού που μιμείται τον ανθρώπινο προφορικό και γραπτό λόγο: Chat = συνομιλία. GPT = Generative Pre-trained Transformer, στα ελληνικά: Παραγωγικός Προ-εκπαιδευμένος Μετασχηματιστής. Το ChatGpt είναι ένα «εργαλείο» τεχνητής νοημοσύνης (Artificial Intelligence chatbot) από την Open AI (ιδρυτές ο Sam Altman, Elon Musk κ.ά.), το οποίο έχει τη δυνατότητα να κατανοεί ερωτήσεις και να δίνει λεπτομερείς και σε κάποιο βαθμό αξιόπιστες απαντήσεις

να ανταποκριθεί στις ανάγκες μας. Επιπλέον χρειάζεται και ανατροφοδότηση (ακόμη και «ευχαριστώ») για να βελτιώνεται συνεχώς, ενώ είναι και «λεξικοπλάστης». Πλέον αναπτύχθηκαν και άλλα παρόμοια Προγράμματα στην Αγορά⁴²². Όλα μαζί αποκαλούνται «Μεγάλα Γλωσσικά Μοντέλα» (LLM = Large Language Models).

Στην παγκόσμια Ιστορία οι αλλαγές στην Γραφή και την «Τυπογραφία» επιφέρουν τεράστιες αλλαγές στον Πολιτισμό και στη Θεολογία, ακριβώς όπως και οι πανδημίες. Τελικά οι «χαρακτήρες» των γραμμάτων αποτυπώνουν και συνάμα διαμορφώνουν «χαρακτήρα»:

1. Ο Γουτεμβέργιος με την ανακάλυψη της Τυπογραφίας⁴²³ άθελά του συνετέλεσε καίρια στην Μεταρρύθμιση του Λούθηρου. Πλέον μπορούσαν οι άνθρωποι να διαβάζουν τη Βίβλο ιδιωτικά, χωρίς τη διαμεσολάβηση του Ιερατείου και χωρίς να συμμετέχουν σε μία Σύναξη. Κι αυτό συνετέλεσε στην ανάδειξη της ατομικής ευθύνης (ατομικισμού) και άλλων βασικών χαρακτηριστικών τού Προτεστάντισμού, ο οποίος με τη σειρά του μέχρι σήμερα, έχοντας κυριαρχήσει και στην Αμερική, αποτελεί την ναυαρχίδα του δυτικού Πολιτισμού.

2. Ήδη στον Διάλογο *Φαίδρος*, ο Πλάτων θεωρεί ότι η ανακάλυψη της Γραφής θα εξασθενήσει τη μνήμη και άλλες ικανότητες του ανθρώπου, που κινητοποιούνται για την επεξεργασία του προφορικού λόγου. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Πλάτων δεν συνέγραψε φιλοσοφικές πραγματείες, αλλά ζωντανούς διαλόγους «ψυχών», χρησιμοποιώντας και τον μύθο. Δεν μπορείς μάλιστα να διακρίνεις σε αυτούς ποια είναι η θέση του συγγραφέα (δεν ταυτίζεται πάντα με το θεωρούμενο ως φερέφωνό του: τον Σωκράτη), ο οποίος ίδρυσε μια Κοινότητα – την Ακαδημία, ακολουθώντας το παράδειγμα των Πυθαγόρειων.

Ουσιαστικά πίσω από αυτή τη θεώρηση του γραπτού Λόγου ως «παρακμής», κρύβεται και μια φιλοσοφία της Ιστορίας που τη θέλει συνεχώς να φθίνει. Αυτή (η φιλοσοφία) διατυπώνεται με την ορφοπυθαγορική εικόνα των μετάλλων: από τον

⁴²² Πλέον το Chat GPT συνεργάζεται με την Microsoft – Bing με εξαιρετικά αποτελέσματα. Η αξία της εταιρείας αποτιμάται σήμερα (25.03.2024) στη Wall Street σε 28 δισ. Δολάρια. Εσχάτως εκτός από εικόνες, που παράγει μέσω της εφαρμογής, κατάφερε να παράξει και μικρά Βίντεο.

⁴²³ Η παράθεση των απόψεων του Luan έγινε από το βιβλίο του Κ.Παπαδημητρακοπούλου, *Στην εποχή της ...Τηλεκρατίας*, Αθήνα 1996, 140-143, ο οποίος στηρίζεται κυρίως στο βιβλίο του Luan: *Ο Γαλαξίας Γκούτενμπεργκ*.

«χρυσό» αιώνα, ένεκα και της σφαγής των ζώων, πλέον καταλήξαμε στον σιδερένιο, τον γεμάτο πολέμους και αλληλοεξόντωση, αφού απουσιάζει η Δίκη - Παρθένος. Σε κάθε περίπτωση η *αλληγορία του Σπήλαιου* στην Πολιτεία, αποδίδει άριστα την εικονιστική πραγματικότητα στην οποία σήμερα είναι εγκιβωτισμένος ο άνθρωπος και φανερώνει πόσο αρχαίο είναι το πρόβλημα και η πρόκληση της εξόδου / ανόδου στο Φως.

3. Και τον 7^ο – 8^ο αι. μ.Χ., όταν ανακαλύφθηκε η μικρογράμματη γραφή, έχουμε μια έκρηξη πολιτισμού, όχι μόνον στη Νέα Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία («Αναγέννηση Μακεδόνων», ιερός Φώτιος), αλλά και στη λατινική Δύση (με τον Καρλομάγνο) και στον ισλαμικό κόσμο μέχρι τη Βαγδάτη. Ήδη από τον 3^ο αι. π.Χ. η καθιέρωση της αραμαϊκής ως «διεθνούς γλώσσας» και της περγαμηνής ως «υλικού γραφής» είχε επιπτώσεις και στη θεολογία του Ισραήλ. Τότε ουσιαστικά συγκροτείται και η Βίβλος, όπως την γνωρίζουμε σήμερα.

Σήμερα μεταβαίνουμε από το «γράψιμο» στην «πληκτρολόγηση». Το κρίσιμο ερώτημα που γεννάται είναι το εξής: άραγε θρησκείες που στηρίζονται στο *ιερό βιβλίο*, όπως ο Ιουδαϊσμός, ο Προτεσταντισμός, το Ισλάμ θα βιώσουν μια νέα «Μεταρρύθμιση» (πρβλ. την «αραβική άνοιξη»); Βεβαίως είναι ευρύτερη η πρόκληση της εποχής μετά Κόβιντ (όταν όλοι εκπαιδευτήκαμε και μάλιστα ταχύρρυθμα στις νέες τεχνολογίες). Πλέον σήμερα λανσάρεται όχι απλώς ένα «Πρόγραμμα» (App), αλλά ένα νέο Σύμπαν με τον ελληνικό όρο «ΜΕΤΑ»⁴²⁴, όρος που δεν σημαίνει μόνον το χρονικά «έπειτα», αλλά το «πέρα από» (όπως και στον όρο *Μεταφυσική*):

Για πρώτη φορά στην παγκόσμια Ιστορία δεν διαβάζει ο αναγνώστης ένα βιβλίο, αλλά διαβάζει εκείνο τον αναγνώστη του (α) μέσω του ανοιγοκλεισίματος των βλεφάρων (face reactions), αλλά και (β) του «έξυπνου ρολογιού» ή άλλων

⁴²⁴ Για το φαινόμενο του Υπερανθρωπισμού και την (κατά)χρηση της Τεχνητής Νοημοσύνης μπορεί κάποιος να μελετήσει το άρθρο: Σ. Δεσπότης - Λ. Ζιάρας, Η Θεολογία στον σύγχρονο Ευρωπαϊκό Πολιτισμό με τη ματιά ενός Βιβλικού Θεολόγου και ενός εικαστικού νέων Μέσων: Ο «Υιός του Ανθρώπου» (Deus Homo) των Ευαγγελίων και ο Homo Deus του Harari. Σκέψεις για το μέλλον ενός Τμήματος Θεολογίας Κοινωνικής και Θρησκευολογίας. Σ. Δεσπότης (κ.ά.), *Η Θεολογία συναντά τις άλλες Επιστήμες και Τέχνες*. Σάββατο 28..05.2022. Αθήνα Ε.Κ.Π.Α. 2023, 129-178 <https://www.soctheol.uoa.gr/eventgate/openaccess/>.

σωματικών αισθητήρων – sensors, που εκείνος φορά» και μετρούν κτύπους καρδιάς και άλλα βιομετρικά δεδομένα, κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης ή ακρόασης. Έτσι μπορεί κάποιος να εξιχνιάσει όχι μόνον το πώς αισθάνεσαι αλλά και «γιατί» αισθάνεσαι, *συνυπολογίζοντας* και άλλα «μεγάλα δεδομένα», που αντλεί από το «Ιστορικό» σου, καθώς όλοι μέσα σε μια «πλημμυρίδα επιλογών» παραχωρούμε τα προσωπικά δεδομένα μας και την ελευθερία μας στις μεγάλες Εταιρείες, που διαχειρίζονται σήμερα τα μέσα κοινωνικής Δικτύωσης. Για πρώτη φορά Βιολογία και Πληροφορική (Bio- και Infotech) συμμαχούν ώστε να πάψεις να σκέπτεσαι εσύ τον εαυτό σου και να συνειδητοποιήσεις ότι υπάρχει κάτι που μπορεί να σκεφθεί καλύτερα για σένα, διότι σε κατανοεί αρτιότερα από ό,τι εσύ τον εαυτό σου. Με απλά λόγια, χακάρεται η ανθρώπινη ύπαρξη, παρότι πολλές φορές για να συνεχίσει τον «περίπλου» στον Κυβερνοχώρο τσεκάρει την ένδειξη «Δεν είμαι Ρομπότ».

Αυτό σημαίνει ότι ένα καθεστώς αποκτά τη δυνατότητα ελέγχου, μπροστά στον οποίο (έλεγχο) οι μηχανισμοί της Ιεράς Εξέτασης ή άλλα συστήματα «προγραμματισμού του μυαλού» ολοκληρωτικών καθεστώτων του 20^{ου} αι. (που στην ΕΣΣΔ, την Κίνα και τη ναζιστική Γερμανία «γοήτευσαν» τις μάζες κατεχοχόν μέσω της «τεχνολογίας» του μικροφώνου και του ραδιοφώνου) φαίνονται «πρωτόγονα»⁴²⁵.

Ο Yuval Noah Harari⁴²⁶, (Χ.), αναλύοντας την επιχειρούμενη σήμερα μετάβαση από τον Homo Sapiens⁴²⁷ στον Homo Deus («Άνθρωπος Θεός»), επισημαίνει ότι με

⁴²⁵ Το ποια ανθρωπολογία και θεολογία (καθώς αυτή συνιστά το DNA του πολιτισμού) κρύβεται πίσω από αυτή την «Ιδέα της Προόδου», όπως και τον «βελούδινο ολοκληρωτισμό», αναπτύσσει εύστοχα ο πατ. Ν. Λουδοβίκος στα έργα του. Βλ. συνοπτικά την παρουσίαση του Γ. Δρίτσα, Μερικές σκέψεις του π. Νικόλαου Λουδοβίκου σχετικά με την υπαρξιακή κρίση της Δύσης και την άνοδο του «Βελούδινου Ολοκληρωτισμού» βλ. <https://www.respublica.gr/2021/03/post/loud/>

⁴²⁶ Η εισήγησή του: New Religions of the 21st Century. https://www.youtube.com/watch?v=g6BK5Q_Dblo. Το σχετικό βιβλίο του είναι 21 Lessons for the 21st Century.

⁴²⁷ Ουσιαστικά η ζωή αποτελεί μια μετάβαση από (α) την Χημεία (πρβλ. το πρωτόλειο κύτταρο ζωής με κίνηση όχι σκέψη κοντά σε ηφαίστειο σε περιβάλλον - θερμοκρασία άνω των 20 βαθμών, συνθήκες που ικάνωσαν χημικές αντιδράσεις πρωτογενή στοιχεία (άζωτο, θείο, οξυγόνο)) (β) στη Βιολογία με αποκορύφωμα (γ) τη Γεωργική Επανάσταση και (δ) τη Φιλοσοφία στις ακτές Ιωνίας αλλά και στην Ελέα. Σύμφωνα με την Θεολογία η διαδικασία της Εξέλιξης θα κορυφωθεί με την εξομοίωση του βροτού με την Εικόνα Του, ήτοι τον Λόγο Χριστό. Είναι πολύ χαρακτηριστικό το *κύκνειο άσμα* του αγ. Πορφυρίου, όπως και του αγ. Σωφρονίου Σαχάρωφ, από την επίσης αποχαιρετιστήρια αρχιερατική Προσευχή του Κατά Ιωάννη: *ίνα ὡσιν ἔν*. Εν τω Χριστῷ ενοποιούνται ταυτόχρονα και οι πολλαπλές περσόνες μέσα στον ίδιο Εαυτό μας,

τον Διαφωτισμό, η αυθεντία μετατοπίστηκε από τον Ουρανό (το Ιερατείο, τη Βίβλο, και τους ιερούς Κανόνες) στη Γη και τον άνθρωπο. Πλέον σε αυτή την καινή περίοδο της ανθρωπότητας, η αυθεντία παραχωρείται εκούσια σε ένα μέγεθος μη οργανικό εκτός του ανθρώπου, στα «σύννεφα» της Γκουγκλ και της Άμαζον. Πρακτικά ο χρήστης στον Κυβερνοχώρο δεν ανεβάζει απλώς στιγμιότυπα της εμπειρίας του σε κάποιο μέσον κοινωνικής διαδικτύωσης, όπως συμβαίνει σήμερα, αλλά μέσω συγκεκριμένων «συσκευών» (gadgets), θα συμμετέχει ενεργά, θα *κοινωνεί* της εμπειρίας του «φίλου» του χωρίς άμεση επικοινωνία. Ήδη στην καθημερινότητα εμπιστεύεται *τυφλά* τους διαδικτυακούς χάρτες (google maps). Και στην Ιατρική κάποιος δείχνει εμπιστοσύνη περισσότερο στους αλγορίθμους παρά στο αίσημα του πόνου ή ακόμη και στη διάγνωση. Κι ενώ ο άνθρωπος αποκτά πλέον τη δυνατότητα να κατασκευάσει πλάσματα (cyborgs) ανθρωποειδή κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν δική του, κινδυνεύει ο ίδιος να γίνει «ρομπότ».

Τα ερωτήματα στα οποία θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε είναι: (1) πώς γενικότερα στεκόμαστε απέναντι στο τεχνολογικά Καινούργιο ως χριστιανοί, (2) ποια πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα μάς προσφέρει η Τεχνητή Νοημοσύνη ιδίως στο Πανεπιστήμιο και ειδικότερα στη Θεολογία και (3) πώς μπορούμε να ερμηνεύσουμε καθολικότερα Κείμενα της Αγίας Γραφής και των Πατέρων, ώστε να «οδηγηθούμε» εμείς *πέρα* – «μετά» από το META της τεχνολογίας;

Ερώτημα Α: Στάση απέναντι στο Καινό

Άραγε πρέπει να έχουμε φόβο – άγχος απέναντι σε αυτό το ολοκληρωτικά νέο που ήδη έχει ανατείλει; Συνήθως ο ανθρώπινος εγκέφαλος δεν είναι άμεσα δεκτικός στο Καινούργιο. Και στην παγκόσμια Ιστορία διαπιστώνουμε ότι η ανακάλυψη νέων μηχανών, προκαλεί φόβο για τις θέσεις Εργασίας, όπως και η είσοδος μεταναστών γεννά άγχος ότι χάνεται η «καθαρότητα» της φυλής⁴²⁸. Όντως στη Βίβλο ο

όπου σύμφωνα με τον Νίτσε συνυπάρχει το απολλώνειο με το διονυσιακό στοιχείο. Μάλιστα ο Παύλος σημειώνει ότι εν Χριστώ, είμαστε ΕΙΣ (ο καθείς από εμάς στη μοναδικότητά του ήδη μετά το Βάπτισμα είναι Χριστός).

⁴²⁸ Π.χ. οι Λουδίτες <https://www.in.gr/2023/09/29/stories/mia-alli-ermineia-gia-tous-loudites-stin-epoxitis-texnitis-noimosynis>

τεχνικός πολιτισμός – η Πόλη αποτελεί καταρχήν ανακάλυψη του εξόριστου δολοφόνου Κάιν. Ήδη πριν τον Κάιν, όταν οι πρωτόπλαστοι, μετά την εμπειρία της αυτοθέωσης, αισθάνονται «γυμνοί» και έκθετοι, ο ίδιος ο Θεός, για να μειώσει την έκθεσή τους στο Κακό, τους προσφέρει δερμάτινους χιτώνες, οι οποίοι προϋποθέτουν την σφαγή ζώων, που εκείνος έχει πλάσει ως συνδαιτημόνες του ανθρώπου. Στην ελληνική Μυθολογία είναι ο Προμηθέας αυτός που κομίζει τη φωτιά στο ανθρώπινο είδος και μετά πάσχει αφόρητα πάνω στον Καύκασο.

Δεν πρέπει όμως να λησμονούσε και τα εξής:

1. Η δεύτερη φορά, που πνέει δημιουργικά στη Βίβλο το Πνεύμα του Θεού (το οποίο στα εβραϊκά είναι γένους θηλυκού = «η ρούαχ») μετά τη Δημιουργία του Σύμπαντος, όταν και μεταμορφώνει το Χάος σε Κόσμο, είναι όταν στην Έξοδο εμπνέει τον Βεσελεήλ (Έξ. 31) να κατασκευάσει κάτι «τεχνικό», που ανακαλεί την «Κιβωτό» του Νώε και συνιστά μινιατούρα του σύμπαντος Κόσμου: τη Σκηνή του *Μαρτυρίου* και την Κιβωτό της Διαθήκης. Εξ αυτού του γεγονότος μηχανικοί της Σίλικον Βάλι, της νέας Γης της Επαγγελίας, άνθρωποι συνειδητά Χριστιανοί και μάλιστα με καταγωγή από την Άπω Ανατολή⁴²⁹, συνέστησαν την Εταιρεία Basil⁴³⁰ Tech και το ενδιαφέρον Πρόγραμμα Bible Dojo (= χώρος άσκησης στο τζούντο). Σημειωτέον ότι άνθρωποι από την Κίνα κατέγραψαν και ολόκληρη την Ελληνική Γραμματεία από τον Όμηρο μέχρι τον άγ. Γρηγόριο Παλαμά στο γνωστό σε όλους μας TLG (= *Thesaurus Linguae Graecae*). Άλλωστε δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το «κατ' εικόνα» στον άνθρωπο, συνδέεται με την δημιουργικότητα και όλα τα χαρίσματα, που απαιτούνται, για να καταδαμάσει ο βροτός το Χάος και να συνδιαμορφώνει (με τον Γιαχβέ και τη «θεική Νοημοσύνη» - τον «νου τού Χριστού», του πάσχοντος Μεσσία) τον Κόσμο. Το «Χαίρε η τεχνολόγους, αλόγους ελέγξασα» του Ακαθίστου Ύμνου, δεν συνδέεται με την Τεχνολογία (όπως σήμερα νοείται ο όρος), αλλά με τη Ρητορική (και τα «λεκτικά παιχνίδια» - τη «σοφιστική»), καθώς στα

⁴²⁹ Kevin Kim & Sang Tian, The Careful Use of Tech
<https://open.spotify.com/show/6mYH6DmsGa7rsQrhuiMkci>

⁴³⁰ Θα μπορούσε να παραπέμπει το όνομα της εταιρείας όχι μόνον στον Βεσελεήλ αλλά στον Μέγα Βασίλειο τον Καππαδόκη, ο οποίος, σύμφωνα με το Απολυτικό του, «την φύσιν των όντων ετράνωσε» (εννοείται μέσω της Εξαήμερου). Η συνέπεια, σύμφωνα με το υμνητικό Κείμενο είναι ότι «τα των ανθρώπων ήθη κατεκόσμησε».

χρόνια της ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ο όρος συνδεόταν με την «Γραμματική Τέχνη».

2. Η λέξη, η οποία χρησιμοποιείται στις *Παροιμίες* τού Σολομώντα για να δηλώσει μια ξεχωριστή Υπόσταση, που βρίσκεται προαιώνια δίπλα στον Θεό κατά την δημιουργία και ευφραίνονται μαζί, είναι ο όρος Σοφία – Χοκμά (στα εβραϊκά). Στο συγκεκριμένο έργο βρίσκεται μάλιστα σε αντιθετικό παραλληλισμό προς την «κυρία Αφροσύνη». Με την Σοφία ταυτίστηκε στην *Καινή Διαθήκη*, ο Ιησούς Χριστός, ο οποίος άλλωστε επί αρκετά χρόνια εργάστηκε ως τεχνίτης – τέκτων (= όχι επιπλοποιός αλλά οικοδόμος < τέγω = κατασκευάζω οροφή). Και στην Κωνσταντινούπολη, ο Ναός που ανυψώθηκε από τον Ιουστινιανό σε «Κέντρο» - «Σύμβολο» της Νέας Ρώμης (μετά και τη στάση του Νίκα και την επακολουθήσασα σφαγή), ονομάστηκε «Ναός της του Θεού Σοφίας». Η λέξη, όμως, «Σοφία» στην Π.Δ. δεν υποδηλώνει την θεωρητική φιλοσοφία, αλλά την πρακτική σοφία – τέχνη, την οποία επέδειξαν και οι γνωστοί αρχιτέκτονες της «Αγίας Σοφίας», η οποία έγινε με τη σειρά της «μοντέλο» ομώνυμων Ναών σε όλη την Οικουμένη. Σημειωτέον ότι η Σοφία του Θεού της Κωνσταντινούπολης δεν βρίσκεται μόνον σε αντίστιξη προς τον Ναό του Σολομώντα (γι' αυτό και ο Ιουστινιανός κραύγασε το «Νενίκηκά σε») αλλά και σε «αντίθεση» προς την Σοφία της Αθήνας και του Παρθενώνα. Αυτός (ο Παρθενώνας) μέχρι σήμερα αποτελεί για τον δυτικό Πολιτισμό το κατεξοχήν σύμβολο αυτού. Πιθανόν το άγαλμα της Παλλάδος μεταφέρθηκε τον 6^ο αι. από το κλεινόν άστυ στη Νέα Ρώμη, την πόλη της Θεού Σοφίας, όπου έναν αιώνα μετά κυριάρχησε η Υπέρμαχος Στρατηγός. Ενώ η Αθηνά της Αθήνας, παρότι θήλυ έχει αντρικά χαρακτηριστικά (δεν γεννά τέκνα και προέρχεται από τον εγκέφαλο του Δία) και πολεμικά σύμβολα (φέρει περικεφαλαία, ασπίδα και ακόντιο), ο Χριστός ως η Σοφία διαθέτει και μητρικές ιδιότητες. Πλέον κυκλοφορεί και η Σοφία – ρομπότ⁴³¹. Συνεπώς ο Ερμηνευτής καλείται σήμερα να συνδυάσει «την του Θεού

⁴³¹Βλ. σχετικά <https://www.notospress.gr/apopseis/story/94541/i-sofia-tou-anthropou-kai-i-sofia-tou-theoy>
<https://www.thepresident.gr/2022/08/14/to-genethlion-tis-athinas-kai-i-koimisis-tis-theotokoy/>

Σοφία» της Κωνσταντινούπολης με την (φιλο)Σοφία των Αθηνών και το Ρομπότ Σοφία της «Σίλικον Βάλου».

Χαρακτηριστικός εν προκειμένω είναι και ο γνωστός πίνακας του Μιχαήλ Άγγελου⁴³², όπου πίσω από τον Θεό κατά τη δημιουργία του Αδάμ, ζωγραφίζει τη Σοφία. Όλη αναπαράσταση όμως διαπιστώνεται σήμερα εικονίζει τον ανθρώπινο Εγκέφαλο, ο οποίος σήμερα θεωρείται ως το Κέντρο της ανθρώπινης Ύπαρξης. Ταυτόχρονα (με τον Εγκέφαλο) «εικονίζει» την συγκλονιστική έξοδο στο φως του Ανθρώπου από τη Μήτρα, δεμένου με τον ομφάλιο λώρο.

3. Τέλος διαπιστώνουμε ότι ολόκληρη η Αγία Γραφή (Α.Γ.) είναι μια «πορεία» από τον Κήπο της Εδέμ στο Άστυ - Κήπος. Το πρώτο Κεφάλαιο της Χριστιανικής Δογματικής κανονικά είναι αυτό, το οποίο που μέχρι σήμερα στα Εγχειρίδια τοποθετούνταν τελευταίο: η Εσχατολογία, η οποία δεν απαντά σε κανένα φιλοσοφικό Κίνημα της «Αθήνας». Ακόμη και η Πρωτολογία (τα *Γένεσις* 1-11) τελικά είναι λόγος περί των Εσχάτων. Τελικά ο Θεός μάς καλεί από το Μέλλον», αν και ήδη στο παρελθόν και ιδίως την εποχή της Κ.Δ. ρίχτηκαν οι σπόροι, οι οποίοι βλαστάνουν πολλές φορές μετά από αιώνες. Αφού διανύσει το ανθρώπινο γένος μια πορεία όχι «ευθύγραμμης προόδου», αλλά σπιράλ, καταλήγει στη Βίβλο σε μια Καινούργια Πόλη - Ιερουσαλήμ και όχι απλώς με την επαναφορά ενός χαμένου Παραδείσου. Ήδη αυτό που ζούμε μετά Χριστού (κι όχι απλώς μετά Χριστόν) είναι «μετά» - πέρα και από την παραδείσια κατάσταση. Αυτός ο επίλογος όχι μόνον της Αποκάλυψης αλλά ολόκληρης της Βίβλου μάς οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο Θεός της Δημιουργίας και της Ιστορίας στα τελικά Έσχατα δεν πρόκειται να ακυρώσει τον ανθρώπινο πολιτισμό και τα επιτεύγματα του πλάσματος του, αλλά να τα μεταμορφώσει, ώστε να μην λειτουργούν σαν «Βαβέλ».

⁴³² https://en.wikipedia.org/wiki/The_Creation_of_Adam

4. Άλλωστε, όπως ισχυρίζεται και ο πατ. Αλέξανδρος Σμέμαν,⁴³³ ο Χριστιανισμός, ο οποίος όχι τυχαία (βεβαίως) εμφανίστηκε, όταν για πρώτη φορά έχουμε παγκοσμιοποίηση στην Οικουμένη επί Αυγούστου, «δεν έφερε καινούργια πράγματα», αλλά έκανε τα πάντα καινούργια, καθώς τα «εμβολιάζει» με την αθανασία. Το μόνο πραγματικά Καινό υπό τον ήλιο είναι ένα Πρόσωπο, ο Ιησούς Χριστός, στο οποίο (Πρόσωπο) συμβαίνει κάτι μοναδικό στην Ιστορία των Θρησκειών: σαρκώνεται μέσα στην ανθρώπινη «μιζέρια» (= γίνεται «σκουλήκι») ο ίδιος ο Θεός Δημιουργός του Σύμπαντος. Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι η πρώτη Εκκλησία τον πρώτο αιώνα *μετά Χριστόν* εκμεταλλεύτηκε ό,τι τεχνολογικά εξελιγμένο είχε να της προσφέρει η Παξ Ρομάνα, αλλά και το δράμα που προκάλεσε τον 2^ο αι. μ.Χ. η Ποξ Ρομάνα (= Λοιμός της Αυτοκρατορίας). Μέχρι σήμερα σε αντίθεση προς την ιουδαϊκή Συναγωγή, όπου η Τορά - ο Νόμος και οι Προφήτες (όπου περιλαμβάνονται και τα βιβλία Ιησούς του Ναυή – Παραλειπομένων) είναι καταγεγραμμένοι σε ειλητάρια – ρολά, στην χριστιανική Εκκλησία επί αιώνες χρησιμοποιούμε ένα είδος «τάμπλετ» - τον «κώδικα», όπου ήδη από πολύ ενωρίς αξιοποιήθηκε και η τεχνική των *συντμήσεων*. Αυτός στα αυτοκρατορικά χρόνια, όπως διακρίνεται και από το πορτρέτο τού Terentius Neo και της συζύγου του από την Πομπηία (60 μ.Χ.)⁴³⁴ δεν αποτελούσε χαρακτηριστικό των λογίων ανδρών, αλλά των «γυναικών», οι οποίες οργανώνουν με τις «σημειώσεις» σε αυτόν τον Οίκο τους.

5. Ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης, οι οποίος αξιοποιεί στο έργο του την ελληνική Φιλοσοφία, απαντά στο έργο του *Περί του Βίου Μωυσέως* (2.112-6), σε αυτούς που ισχυρίζονται ότι ο Θεός της Π.Δ. είναι κακός, διότι εκτός των άλλων επιτρέπει στους Εβραίους να κλέψουν το χρυσό και άλλα πολύτιμα σκεύη των Αιγυπτίων κατά την Έξοδο. Η απάντησή του δεν ακολουθεί τον Ειρηναίο (4.30), ο οποίος θεωρεί ότι αυτά ανήκουν τελικά στους πρώην σκλάβους, διότι αποκτήθηκαν από τα αφεντικά με το αίμα της δουλειάς τους⁴³⁵. Σύμφωνα με τον Γρηγόριο, Χριστιανισμός καλείται να αξιοποιήσει *δημιουργικά* όλο το «υλικό» που τού προσφέρει ο

⁴³³ *Η Λατρευτική Αναγέννηση και η Ορθόδοξη Εκκλησία*, Λάρνακα: Σηματωρός 1989, 110.

⁴³⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Portrait_of_Terentius_Neo

⁴³⁵ Πρόκειται για το Έξ. 12, 36: καὶ Κύριος ἔδωκεν τὴν χάριν τῷ λαῷ αὐτοῦ ἐναντίον τῶν Αἰγυπτίων καὶ ἔχρησαν αὐτοῖς καὶ ἐσκύλευσαν τοὺς Αἰγυπτίους.

Κόσμος, έτσι ώστε να δημιουργεί «Σκηνές Μαρτυρίου». Ουσιαστικά ευθυγραμμίζεται με τη στάση τού Παύλου απέναντι σε ό,τι «καλό» μπορεί να τού προσφέρει ο Κόσμος: *ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνά, ὅσα προσφιλή, ὅσα εὐφρημα, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος, ταῦτα λογίζεσθε* (Φιλ. 4, 8· *αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ* Β' Κορ. 10, 5).

Νομίζω ότι αποδείχθηκε ότι όντως ο Χριστιανισμός είναι ανοικτός στο τεχνολογικά νέο.⁴³⁶ Συνεπώς οφείλουμε και τώρα με κριτική διάθεση να αξιοποιήσουμε την Τεχνητή Νοημοσύνη, διακρίνοντας τα πλεονεκτήματα από τα μειονεκτήματα, ώστε να μην χαθεί η ανθρωπινότητα – η ζωτικότητα του ανθρώπου και να μην γίνει ο άνθρωπος ρομπότ, τη στιγμή που μεταμορφώνονται τα «ρομπότ σε ανθρώπους».

Σε αυτό το σημείο οφείλω να τονίσω ότι το 1982, δεκαετίες πριν την καθιέρωση των αλγορίθμων, ο Η. Οικονόμου, είχε δημοσιεύσει στο Περιοδικό *Θεολογία*, μέθοδο οργάνωσης της μελέτης της πατερικής Ερμηνευτικής βάσει λογοτύπων. Εκεί εισάγει τον όρο «εικόνα» για το «ερμηνευτικό συμπέρασμα» της εξηγητικής τέχνης, όπως και τον όρο «μεταχρονισμός», για να αποδώσει τη «μετάφραση» - εξήγηση ενός χωρίου στην εποχή κατά την οποία ζει ο εκκλησιαστικός Πατέρας. Επιπλέον βάσει της χρήσης των λογοτύπων σε ένα πατερικό Κείμενο, δημιουργείται ένα «Εξηγησιογράφημα», το οποίο μπορεί να έχει τον εξής τύπο: W, V, I, M ή σύνθετο. Ο ίδιος, ενώ συγγράφει *Υπόμνημα* στην Εσθήρ (1984), το ονομάζει «Φιλολογική, Ιστορική και Θεολογική Προβληματολογία». Από το άρθρο «Οι Ερμηνευτικοί Λογότυποι» (Τα ουσιώδη συστατικά της πατερικής Ερμηνευτικής)⁴³⁷, κατωτέρω επιλέγω τα πλέον ενδεικτικά «σημεία» :⁴³⁸

⁴³⁶Πρβλ. το ντοκιμαντέρ τής Νικόλ Αλεξανδροπούλου με θέμα: Τεχνητή Νοημοσύνη και Ορθοδοξία: Διάλογος και Διαμάχες. <https://www.inewsgr.com/184/techniti-noimosyni-kai-orthodoxia-dialogos-kai-di-amaches-to-neo-ntokimanter-tis-nikol-alexandropoulou-vinteo.htm>

⁴³⁷ *Θεολογία* (52), 627-671[online: https://www.ecclesia.gr/greek/press/theologia/material/1982_3_7_Oikonou1.pdf] και 990-1051, εδώ σελ. 637 και 991.

⁴³⁸ Πολύ ενδιαφέροντα και τα άρθρα του: «Το σημειολογικό Σύστημα της Παλαιάς Διαθήκης (Κατά την «Εισαγωγήν εις τας Αγίας Γραφάς» του Αδριανού)» (<https://eclass.uoa.gr/modules/document/?course=SOCTHEOL206>) και «Προτάσεις προς Ταξινόμησιν και

Ὁ μὲν συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐρμηνευτικῶν λογοτύπων ἀνέρχεται εἰς ὀκτώ, αἱ δὲ παραλλαγὰι τούτων εἰς τριάκοντα περίπου.

Κατὰ λογικὴν σειρὰν οἱ ἐρμηνευτικοὶ λογότυποι εἶναι οἱ ἑξῆς:

1. Λογότυπος συνδέσεως (σημειοῦται ὡς It 1).
2. Λογότυπος «ἀρχετύπου» λόγου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (σημειοῦται ὡς It 2).
3. Λογότυπος «ἀρχετύπου» λόγου τῆς Καινῆς Διαθήκης (σημειοῦται ὡς It 3).
4. Λογότυπος «ἀρχετύπου» λόγου ἐξωβιβλικοῦ κειμένου (σημειοῦται ὡς It 4).
5. Λογότυπος σχέσεως τοῦ «ἀρχετύπου» λόγου πρὸς τὴν «εἰκόνα» του (σημειοῦται ὡς It 5).
6. Λογότυπος προτεινομένης ἐρμηνευτικῆς «εἰκόνας» τοῦ «ἀρχετύπου» λόγου (σημειοῦται ὡς It 6).
7. Λογότυπος ἐπιλεγείσης ἐρμηνευτικῆς «εἰκόνας» τοῦ «ἀρχετύπου» λόγου (σημειοῦται ὡς It 7) καὶ
8. Λογότυπος ἐφαρμογῆς τῆς «εἰκόνας» τοῦ «ἀρχετύπου» λόγου (σημειοῦται ὡς It 8).

Τύπος «I»: Τὸ Ἐξηγησιογράφημα παρουσιάζει σειρὰν διανοητικῆς διαδικασίας τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Συγγραφέως, ἀπὸ λογοτύπου εἰς λογότυπον, σχηματίζουσιν ἓν «I». Ἡ πορεία τῆς διαδικασίας εἶναι κατιοῦσα, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ It 6, ὡς δύναται τις νὰ διαπιστώσῃ ἐκ τῶν ἐπομένων παραδειγμάτων ἐκ τοῦ Κλήμεντος Ρώμης (G-0140) καὶ τοῦ Μεθοδίου (G-2760) (Πίναξ Νο 5). Τὸ Ἐξηγησιογράφημα τοῦτο εἶναι τὸ ἀπλούστερον, περιοριζόμενον εἰς τοὺς τρεῖς βασικοὺς ἐρμηνευτικοὺς λογοτύπους ἦτοι It 6 (ἐρμηνευτικῆς θέσεως, It 5 (ἐννοιολογικῆς ἰσοτιμίας ἢ ἀντιστοιχίας) καὶ It 2 (ἀρχετύπου λόγου -κειμένου).

Αξιολόγησιν των Πατερικῶν Ἐρμηνειῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης». Αθήναι 1973 (Ανάτυπον ἐκ τοῦ Συμποσίου «Εισηγήσεις Α' Ὁρθοδόξου Ἐρμηνευτικοῦ Συνεδρίου»).

Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα

Όντως η Τεχνητή Νοημοσύνη (AI) άνοιξε ένα κουτί της Πανδώρας στην πανεπιστημιακή Κοινότητα. Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Δ. Καλλές⁴³⁹ ότι είναι ένας «μικρός πυρηνικός αντιδραστήρας» στα χέρια των φοιτητών. «Αυτό που μου πήρε μήνες ως διδακτορικός φοιτητής μπορεί τώρα να επιτευχθεί σε δευτερόλεπτα» (C. Heilig). Εργαλεία όπως το ChatGPT αποδεικνύονται χρήσιμα για την ακαδημαϊκή γραφή. Ομιλώ πιο συγκεκριμένα για το ChatGPT 4 της Open A.I., το οποίο έχει συνδρομή μηνιαίως (περίπου) 20 Ευρώ. Όταν το τροφοδοτήσεις με συγκεκριμένη ερώτηση – πρόκληση, βοηθά στα εξής:⁴⁴⁰

- Brain Stroming: έτσι προσφέρει ενδιαφέροντα ερεθίσματα / ερωτήματα, ώστε εμείς να αναδιατυπώσουμε ως ερεθίσματα για την έρευνά μας.
- Εάν τροφοδοτηθεί με πολλαπλά Κείμενα σε μορφή pdf με την προηγούμενη έρευνα, ετοιμάζει Περιλήψεις⁴⁴¹.
- Επιπλέον: Εξετάζει τα επιχειρήματα, εντοπίζει «κοινούς τόπους και αδύναμα σημεία (highlights the limitations) και παρέχει αντεπιχειρήματα. Αυτό το γεγονός αυξάνει την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα της έρευνας.
- Καταγράφει κείμενα προφορικά (π.χ. από συνεντεύξεις, ομιλίες) και τα μεταφράζει.

⁴³⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=yOwmvmAtUyE> (49.50)

⁴⁴⁰ Ουσιαστικά δουλεύει με τη «συνεύρεση λέξεων» - conversational Texts. Μάλιστα η βασική Εργασία έγινε στο Κονγκό, λόγω των φθηνών εργατικών.

⁴⁴¹ Στην περίπτωση της Βίβλου, η βιβλιογραφία του θέματος ανακαλύπτεται κατεξοχήν στους εξής συνδέσμους: (1) <https://bibel.ixtheo.de/Search/Results?lookfor=Joh+5%2C1-20&type=BibleRangeSearch&limit=20&sort=relevance%2C+year+desc&botprotect=> και (2) ATLA [με συνδρομή του πανεπιστημιακού Ιδρύματος, όπου ανήκει ο ερευνητής] <https://www.ebsco.com/products/research-databases/atla-religion-database-atlaserials>. Στη διεθνή Βιβλιογραφία δεσπόζουν την τελευταία 15ετία κυρίως οι εξής εκδοτικοί: (1) Oxford University Press, (2) Cambridge University Press, (3) Brill —De Gruyter, (4) Mohr Siebeck & (5) Peters.

■ Έτσι συγκροτείται η Βιβλιογραφική Ανασκόπηση (Index citation),⁴⁴² ώστε εμείς να προσδιορίσουμε τι καινούργιο ή διαφορετικό θα συνεισφέρουμε στην Έρευνα.

■ Ακολουθως μάς προτείνει Περίγραμμα - Outline (Εισαγωγή – Βιβλιογραφία – Μεθοδολογία -)

■ Ταυτόχρονα μάς διαβάζει Κείμενα και διορθώνει δικά μας, ιδίως όταν γράφουμε στην Αγγλική γλώσσα, η οποία είναι απαραίτητη ώστε να διευρυνθεί το κοινό στο οποίο απευθύνεται η Έρευνά μας.

■ Τέλος δεν διεξάγει μόνον ποιοτική αλλά και ποσοτική έρευνα (Analytics Dataset Manipulation – Advanced Statistics).

■ Παρέχει εργαλεία συνεργασίας πολλών ερευνητών σε ένα άρθρο, πράγμα εξαιρετικά σημαντικό πλέον στην Έρευνα, η οποία πλέον είναι διεπιστημονική και «συμμετοχική»⁴⁴³.

■ Μελλοντικά αυτά τα μεγάλα γλωσσικά μοντέλα θα μπορούσαν να φέρουν επανάσταση στην έρευνα. Μπορούμε να αναλύσουμε κείμενα και αμφισβητήσουμε τις παραδοσιακές μεθόδους. Για παράδειγμα, μπορούμε στα κείμενα της Καινής Διαθήκης ή των Πατέρων να τα αναλύσουμε λαμβάνοντας υπόψη τις αρχές της Ρητορικής (που γνώριζαν πολύ καλά οι αρχαίοι Συγγραφείς) ή της Αφηγηματολογίας.

Το ChatGPT 4 βοηθά και τους διδάσκοντες, έτσι ώστε να κάνουν τα εξής:

■ Να απλοποιήσουν «δύσκολη» ύλη (complex concepts) βάσει της ερώτησης: «εξήγησέ μου το συγκεκριμένο θέμα με απλά λόγια ή / και με παραδείγματα καθημερινής ζωής!» (αυτό βοηθά πολύ στην Ειδική Αγωγή και όταν υπάρχουν φοιτητές με διάφορα θέματα ψυχικής [= ψυχοσωματικής] Υγείας).

■ Να κάνουν παράφραση ή / και αναδιατύπωση των Κειμένων, ώστε αυτά πραγματικά να εντυπωθούν στο ακροατήριο, καθώς γνωρίζουμε ότι πλέον ότι δεν

⁴⁴² Σε συνδυασμό με Perplexity μπορούμε να έχουμε και τις παραπομπές του κειμένου, που μας προσφέρει (πληκτρολογούμε: Give me the references).

⁴⁴³ Πρόκειται για τα λεγόμενα Collaborative Tools.

υπάρχει ένα αλλά πολλά IQs και ότι ένα θέμα μπορείς να το εξετάσεις από πολλές οπτικές γωνίες.

- Να εφαρμόσουν τη σωκρατική μαιευτική μέθοδο. Πλέον στον 21^ο αι. είναι πολύ σημαντικό όχι το να δίνουμε έτοιμες απαντήσεις / λύσεις αλλά το «να θέτουμε σωστά τα μεγάλα Ερωτήματα»

- Να καταρτίσουν ένα Πρόγραμμα μαθημάτων (Lesson Plan) άρτια από παιδαγωγικής και γνωσιακής πλευράς που να ανταποκρίνεται πραγματικά σε μία συγκεκριμένη τάξη με συγκεκριμένες ηλικίες και συγκεκριμένα «θέλω».

- Να προτείνουν στην Τάξη δραστηριότητες ώστε να συμμετέχουν όλοι ενεργά, επιστρατεύοντας ο καθένας το ξεχωριστό χάρισμα σε μικρές Ομάδες. Έτσι παύει το μάθημα να είναι απλώς μία «διδασκαλία» από καθέδρας⁴⁴⁴, όπου οι μαθητές κάθονται σαν σε «πούλμαν» κοιτώντας την «πλάτη του άλλου».

Βεβαίως πλέον «πεθαίνει» ο παραδοσιακός τρόπος εξέτασης με Εργασίες. Μία πρώτη «φθινή» αλλαγή στις ασκήσεις μας, σύμφωνα με τον Δ. Καλλέ,⁴⁴⁵ θα ήταν να προταθεί ένα θέμα, (1) λαμβάνοντας υπόψη τι απαντά το Chat στην ερώτηση, και (2) θέτοντας στον φοιτητή την πρόκληση να διακρίνει τι από αυτά που λέει το Chat είναι ορθό και τι λάθος.

- Το μεγάλο πρόβλημα αυτή τη στιγμή με το Chat είναι ότι δεν παραπέμπει στις πηγές, από όπου άντλησε το Υλικό του, παρά μόνον σε συνδυασμό με άλλο Πρόγραμμα. Άρα προκύπτει θέμα «ακαδημαϊκής ακεραιότητας».

- Ταυτόχρονα, όπως οι Εικόνες που δημιουργεί είναι όμορφες αλλά με κάποιες «εντυπωσιακές» αστοχίες (π.χ. τρία χέρια [!]), έτσι και οι παρεχόμενες πληροφορίες δεν είναι πάντα αξιόπιστες, αλλά ψευδείς, καθώς ουσιαστικά λειτουργεί στατιστικά (ανάλογα με την ακολουθία των λέξεων) και όχι ιστορικοκριτικά. Άλλωστε κάθε ευφυΐα εμπεριέχει και «πανουργία» (όπως σημειώνουν και τα έργα της σοφολογικής Γραμματείας της Βίβλου).

⁴⁴⁴ Εντολή: *Propose Lab activities* (questions and rubrics) «for one course (2h per week) so as to cover the syllabus».

⁴⁴⁵ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=yOwmvmAtUyE> (49.50)

- Επιπλέον, όπως θα καταδειχθεί παρακάτω, δεν λειτουργεί αντικειμενικά, αλλά είναι προκαθορισμένο από συγκεκριμένους «προγραμματιστές».

Τελικά είναι γοητευτικό:

- διότι ανοίγει Διάλογο σε πραγματικό Χρόνο μαζί σου, και μάλιστα προσφέροντας μια ποικιλία απαντήσεων στο ίδιο θέμα σε πολλές γλώσσες (αν και η μητρική του είναι τα «αγγλικά»).

- διότι είναι και δημιουργικό και «μεταφραστικό», καθώς μπορεί να μετασχηματίσει πληροφορίες σε εικόνες και πλέον και μικρά βίντεο.

- διότι φαίνεται να είναι ένας «Παντογνώστης» - Νήπιο, που μάλιστα πρόσφατα πέρασε και τις εξετάσεις κορυφαίων Σχολών, όπως της Ιατρικής και της Νομικής.

Από την άλλη πλευρά ο χρήστης:

- «καλείται ερμηνεύσει και να συνθέσει τα αποσπάσματα Νοήματος. Το Νόημα, όμως, είναι απείρως μεγαλύτερο από το άθροισμα των μερών» (Ηρώ Λάσκαρη).

- καλείται να γίνει δημιουργός / συνθέτης, εφόσον, μαθαίνοντας να κάνει διάλογο, γίνει ανακριτής, δημοσιογράφος αλλά και σκηνοθέτης.

Εν τέλει το αντιμετωπίζουμε με «καχυποψία», καθώς όχι σπάνια είναι αναξιόπιστο. Εν προκειμένω προκύπτουν οι εξής ζωτικές απορίες:

- Ποιες είναι στην πραγματικότητα μοναδικά ανθρώπινες ιδιότητες;
- Πώς μπορεί να θεωρηθεί η έρευνα όχι κάτι ατομικό που περιορίζεται σε ένα τραπέζι στη βιβλιοθήκη ή στο γραφείο αλλά συνιστά διαπροσωπική και διεπιστημονική αλλά και κοινωνική δραστηριότητα;»

- Και εάν η τεχνητή νοημοσύνη γράφει επιστημονικές εργασίες, τι θέση έχει η ανθρώπινη έρευνα; Αν η έρευνα οριστεί πρωτίστως ως η δημιουργία τεχνικών βιβλίων, όπου απλώς αναφέρουμε τι είπε π.χ. ο Μέγας Βασίλειος για την Πτώση του ανθρώπου, τότε όντως εμείς οι ερευνητές μπαίνουμε στο περιθώριο.

Το έσχατο Ερώτημα, εάν το Chat εργάζεται βάσει πιθανών συνειρμών λέξεων και όρων, είναι το εξής:

- «Τελικά τι λέμε εμείς οι άνθρωποι, όταν μιλάμε»; Σημειωτέον ότι ο ανθρωπίνος λόγος (και σε αυτόν εντάσσουμε και τη νοηματική γλώσσα) δεν είναι επικοινωνιακό μέσον, αλλά μέρος της ανθρώπινης νόησης. Παραμένει άγνωστο παραμένει μέχρι σήμερα το πώς έγινε αυτή η μετάβαση από τη νόηση στη φωνή και τον λόγο: το «πώς ο λόγος σαρξ εγένετο». Βεβαίως και δεν ισχύει το ρητό: “Τα όρια της γλώσσας μου καθορίζουν τα όρια του κόσμου μου” (Ludwig Josef Johann Wittgenstein). Δεν μπορεί ο λόγος να εκφράσει τον κόσμο των συναισθημάτων⁴⁴⁶ αλλά και εικαστικά (οπτικοχωρικά) ερεθίσματα. Είναι, όμως, παράδοξο ότι οι γκριμάτσες πόνου, χαράς κτλ. είναι παγκοσμίως οι ίδιες.

Τελικά τι εστί ανθρωπινότητα (ώστε να αποφευχθεί η μεταμόρφωσή μου σε «τεχνοπίθηκο»); Εντοπίζεται στην ενσυναίσθηση του «καλού Σαμαρίτη»; Εντοπίζεται στην κρίση και την διάκριση του ψευδούς από το αληθές, που είναι σήμερα ζωτικά κρίσιμη; Εντοπίζεται στην φιλοσοφία και τη διαχείριση της ελευθερίας, ώστε να ανακαλύψω (όχι την ευτυχία αλλά) την ευδαιμονία, αν και ελευθερία σήμερα μελετητές του Εγκεφάλου αρνούνται; Εντοπίζεται στην ακρίβεια της ανθρωπίνης διατύπωσης;

Εδώ ερχόμαστε ειδικότερα στην επιστήμη της Θεολογίας, η οποία όμως είναι και ταυτόχρονα εμπειρία - κοινωνία, καθώς ο Λόγος στον Χριστιανισμό είναι Πρόσωπο, που δεν «μορφοποιήθηκε» - «στοιχειοθετήθηκε» σε λέξεις - προτάσεις (όπως στο Κοράνι), αλλά «έγινε όχι απλώς σώμα αλλά σάρκα» με αισθήσεις, συναισθήματα και μάλιστα υπέστη Πάθος από έρωτα προς εμάς, ώστε πλέον να μην έχουμε ως «σημαία» μας το «Σκέφτομαι άρα Υπάρχω», αλλά το «(συμ)Πάσχω άρα Υπάρχω». Και ο ίδιος ο Χαράρι ισχυρίζεται ότι εάν μπορεί να εγγυηθεί ότι ένα επάγγελμα θα διασωθεί στο μέλλον από την κυριαρχία της Τεχνητής Νοημοσύνης (TN), αυτό είναι η *Φιλοσοφία*, καθώς πλέον όλοι οι τεχνολόγοι αντιμετωπίζουν εξαιρετικά βιοηθικά και τεχνοηθικά διλήμματα. Προσωπικά θα πρόσθετα και την

⁴⁴⁶ <https://mathesis.cup.gr/courses/course-v1:Philosophy+PHL6.1+22D/about>

(κοινοβιακή – κοινωνική) Θεολογία ως «επάγγελμα – επαγγελία» τού μέλλοντος. Άλλωστε πλέον αυξάνεται ο ελεύθερος Χρόνος, και αναπτύσσεται και πάλι μια Οικονομία με την παλιότερη έννοια του όρου: λόγω τηλεργασίας αναδεικνύεται και πάλι ο Οίκος. Μην ξεχνάμε ότι σήμερα οι Θεολόγοι αποκτάμε μέσω της νέας Τεχνολογίας πρόσβαση άμεση σε Πηγές και ερευνητικά Κείμενα, που δεν μπορούσαν οι Βιβλιοθήκες μας (λόγω οικονομικής πενίας) να διαθέτουν. Αναγκαζόμασταν έτσι να ξοδεύουμε απίστευτα Χρήματα για ταξίδια στο Εξωτερικό και να αναπαραγωγή με πολλές Φωτοτυπίες. Κείμενά μας μπορούν πλέον να μεταφράζονται στις κυρίες Γλώσσες και έτσι να συμμετέχουμε στην Έρευνα δημιουργικά.

Εφαρμογές στην Θεολογία και ειδικότερα στη Βίβλο

Φυσικά, η τεχνητή νοημοσύνη προσφέρει και στη Θεολογία εξαιρετικές ευκαιρίες διδασκαλίας, όπως η διαδραστική μάθηση μέσω εξειδικευμένων μοντέλων γλώσσας. Για παράδειγμα, ένα γλωσσικό μοντέλο θα μπορούσε να εκπαιδευτεί στα γραπτά μεγάλων Πατέρων, εκκλησιαστικών συγγραφέων και σύγχρονων θεολόγων έτσι ώστε οι μαθητές να μπορούν να κάνουν ερωτήσεις στους «ίδιους τους Συγγραφείς» και να συνδέσουν τη θεολογία του με τρέχοντα ζητήματα.

Ήδη αυτό επιχειρείται με τους Αποστολικούς Πατέρες και ειδικότερα τον άγιο Ειρηναίο Λυών, αλλά και τον Ι. Χρυσόστομο, αν και για τον τελευταίο προς το παρόν δεν έχουν ληφθεί υπόψη όλα τα έργα του. Και πάντως για όλους η βάση δεδομένων, που τροφοδοτεί τον διάλογό τους μαζί μας, δεν είναι τα πρωτότυπα Κείμενα, αλλά αγγλικές μεταφράσεις⁴⁴⁷. Και όσον αφορά στην Αγία Γραφή, θα διαπιστώσουμε ότι οικοδομείται το Bible AI, το οποίο προφανώς θα συνεργαστεί με τα ελεύθερα πολύ συναρπαστικά Προγράμματα, τα οποία ίσως γνωρίζετε:

- E Sword

⁴⁴⁷ Στην ιστοσελίδα <https://orthodoxbiblical.org/> (επιμ. Α. Δεσπότης, Βόννη), μπορεί να έχει κάποιος μία «εγκυκλοπαιδική ενημέρωση» για τις Πηγές της Ορθοδοξίας, βλ.: <https://orthodoxbiblical.org/ai-tools/> όπως και το <https://orthodoxbiblical.org/links/>: Using AI to bring the Early Church to the modern age!

- Bible Odyssey

- Editing the Greek New Testament: the »Digital Editio Critica Maior« and the »NT Virtual Manuscript Room«

- Teaching New Testament online: »Early Christian letters of Paul«

- Bible Project

Όντως το Chat μπορεί να προσφέρει (α) λεπτομερή σύγκριση περικοπών (π.χ. των Συνοπτικών Ευαγγελιστών) για το ίδιο θέμα (π.χ. την Είσοδο του Κυρίου στα Ιεροσόλυμα), σύγκριση μεταφράσεων ή/και νέες μεταφράσεις, και (γ) ανάλυση όχι τόσο ιστορικοκριτική, αλλά στατιστική (π.χ. για το πού απαντά ένα ρήμα σε συνδυασμό με ένα όνομα). Με τη νέα δυνατότητα διεξαγωγής διαδικτυακής έρευνας, το κίνημα Ανοιχτής Πρόσβασης αποκτά σημασία.

Επιπλέον το συγκεκριμένο Πρόγραμμα βοηθά άριστα στη σύνταξη μιας Ομιλίας που θέλουμε να κάνουμε π.χ. την Κυριακή της Απόκρεω σε ανθρώπους μη ειδικούς που αντιμετωπίζουν ίσως τη συνέχεια του Πολέμου στη γειτονιά τους. Γνωστός αγιογράφος χρησιμοποιεί συστήματα τεχνητής Νοημοσύνης ως πηγή έμπνευσης.

- Οι επιφανειακά εντυπωσιακές απαντήσεις είναι απλώς το αποτέλεσμα μηχανικής μάθησης, στατιστικά πιθανών ακολουθιών λέξεων. Το ChatGPT δεν έχει πραγματικά πρόσβαση σε μια βάση δεδομένων και δεν έχει συνείδηση.

- Και οι κρίσιμες ερωτήσεις δεν το οδηγούν σε πραγματικό αυτοστοχασμό, αλλά μόνο σε εύλογες απαντήσεις στο νέο πλαίσιο.

- Παρά τις προόδους, τεχνολογίες όπως το GPT-4 έχουν περιορισμούς, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για πρόσβαση σε εξειδικευμένη θεολογική βιβλιογραφία. Επιπλέον, είναι προσχεδιασμένο βάσει συγκεκριμένων «προκαταλήψεων»: Στο πλαίσιο μιας έρευνάς μου για ένα θέμα που συζητήθηκε έντονα στην Ελλάδα πρόσφατα το ρώτησα και το εξής, εφόσον βέβαια επιτυχώς το είχα ρωτήσει και για το ακριβώς αντίθετο αντικείμενο: «Μπορείς να μού πεις πέντε επιχειρήματα εναντίον του γάμου των ομοφυλοφίλων;»

- Το ChatGPT μού απαντά: Ως Τεχνητή Νοημοσύνη, προωθώ την ισότητα και τον σεβασμό προς όλες τις σχέσεις. Ο γάμος των ομοφυλοφίλων προσφέρει πλεονεκτήματα και ευκαιρίες για την ομοφυλοφιλική κοινότητα και την κοινωνία γενικότερα. Εάν έχεις ερωτήσεις γιατί ρωτάς, θα μπορούσα να βοηθήσω να κατανοήσουμε καλύτερα τις αντιλήψεις και τις ανησυχίες που ίσως να έχεις.

- Ξαναρωτώ: Δεν υπάρχουν επιχειρήματα εναντίον αυτού του γάμου;

- ChatGPT: Υπάρχουν άνθρωποι που έχουν διάφορες αντιλήψεις για το θέμα, αλλά τα περισσότερα από αυτά τα επιχειρήματα βασίζονται σε προκαταλήψεις, θρησκευτικές πεποιθήσεις ή απόψεις που δεν έχουν επιστημονική υποστήριξη. Σε πολλές κοινωνίες, οι νόμοι έχουν αλλάξει προκειμένου να αναγνωρίσουν το δικαίωμα των ομοφυλοφίλων να παντρεύονται και να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα με όλους τους άλλους πολίτες.

Καταλήγω με κάποιες Προτάσεις, βάσει των οποίων μπορούμε να αξιοποιήσουμε και την Τεχνητή Νοημοσύνη αλλά Παραμέτρους πέρα από αυτή, ώστε πραγματικά να νοιώσουμε όπως οι πρώτοι Χριστιανοί Σώμα στο οποίο συμμετέχουμε όχι μόνον με τις δύο αισθήσεις (όπως κάνουμε στο διαδίκτυο) αλλά με όλο μας το είναι και μάλιστα ως μικρές ζωντανές Κοινότητες.

Προτάσεις «για το Μέλλον» (για ένα εναλλακτικό «ΜΕΤΑ»)⁴⁴⁸

1. Είναι πολύ σημαντικό για να κατανοήσουμε τα βιβλικά Κείμενα να ταξιδέψουμε στους Χώρους της Μεσογείου, όπου αυτά εκτυλίχθηκαν. Η Γεωγραφία επηρεάζει βαθιά τη Θεολογία: Οι «Πέτρες κραυγάζουν»! Βεβαίως και η Τεχνολογία μάς προσφέρει δυνατότητες να γίνουμε «εικονικοί Προσκυνητές των Αγίων Τόπων», αλλά είναι κάτι εντελώς διαφορετικό να δούμε και να αναπνεύσουμε και να μυρίσουμε τους Χώρους, όπου εκτυλίχθηκαν τα γεγονότα (αναψηλαφώντας και γενικότερα το «περιβάλλον» που διασώζεται ακόμη σε μεμονωμένες κοινωνίες της επαρχίας π.χ. της Αγίας Γης). Διαδικτυακά στο πλαίσιο αυτό προσφέρεται μία ενδιαφέρουσα σειρά μαθημάτων με τον χαρακτηριστικό τίτλο: Listening to the

⁴⁴⁸ Πρβλ. και τη σειρά Μέλλον και ψηφιακή εποχή (Γιάννης Μαστρογεωργίου, Ειδικός Γραμματέας Μακροπρόθεσμου Σχεδιασμού κά.) <https://www.skairadio.gr/mellon-kai-psifiaki-epoxi/episode-2023-10-07>.

Land of the Bible (= Ακρωόμενοι / Αφουγκραζόμενοι τη Γη της Βίβλου)⁴⁴⁹. Η ίδια η ερευνήτρια και επιμελήτρια, η Cyndi Parker, προσφέρει και μια σειρά podcasts με τίτλο Context Matters (η «Συνάφεια» [του Ερευνητή] έχει τη Σημασία της)⁴⁵⁰. Εκεί συνειδητοποιούμε πώς τελικά κανείς ερευνητής δεν είναι αντικειμενικός, αλλά κουβαλά πάντα έστω και ασυνείδητα τους προγόνους του, τα παιδικά χρόνια (που είναι και η «πατρίδα μας»), τις κλίσεις και τις κλήσεις του, αλλά και την Εποχή Του. Σήμερα υπάρχουν κορυφαίοι ερευνητές, οι οποίοι για μεγάλο διάστημα δεν ασχολούνται καθόλου με το αντικείμενο της έρευνάς τους, αλλά με τη Μουσική ή με άλλες δραστηριότητες, ώστε να γίνουν αυτό που ονομάζει και ο Ντα Βίντσι «Homo Universalis». *Προς Εμμαούς*, οι δύο Μαθητές που διαλέγονταν σε πορεία καθ' οδόν και μάλιστα έντονα, έχοντας εγκαταλείψει την Αγία Πόλη, έγιναν αποδέκτες της αποκάλυψης του Αναστάσιου (Λκ. 24, 13-36).

2. Είναι πολύ σημαντικό να μάθουμε να ακούμε ενεργητικά τα Κείμενα από έναν καλλιτέχνη Αναγνώστη που μας ομιλεί όχι μόνον με την αυξομείωση της Φωνής του, αλλά και με τη θεατρικότητά του: με τα μάτια και με το Σώμα του. Αυτό συμβαίνει βέβαια όταν ο ίδιος ψυχοσωματικά συγκινείται από το μήνυμα ζωής που «διαλαλεί», όπως συνέβη κατεξοχήν και με τους μεταιχμαλωσιακούς Προφήτες Ιεζεκιήλ, Δανιήλ και Ζαχαρία. Άλλωστε Κήρυκας στον αρχαίο Κόσμο ήταν ο «ντελάλης του Βασιλέα, όχι ο ρήτορας Ηθικής. Ως γνωστόν κατά την μεταφορά ενός Κειμένου υπάρχουν οι *παραγλωσσικές νύξεις* (ταχύτητα εκφοράς και ένταση φωνής, έμφαση – επιτονισμός λέξεων, παύσεις) και οι *μεταγλωσσικές* (σκηνικό, εκφράσεις προσώπου, χειρονομίες, ενδυμασία).

Τα κείμενα της Βίβλου δεν γράφτηκαν για ατομική ανάγνωση σε έναν καναπέ, αλλά για *ενεργητική* Ακρόαση (audition) στο πλαίσιο μιας ζωντανής Κοινότητας «μαρτύρων». Αυτή η Κοινότητα (που αρχικά αποτελούνταν από 30 άτομα) μετά την ακρόαση και την από κοινού Αναφώνηση «Αμήν» (η οποία είναι πολυσήμαντη και λίαν σημαντική) μέσω του Ασπασμού της Αγάπης και της Κοινής Τράπεζας

⁴⁴⁹ <https://israelbiblecenter.com/courses/the-world-of-the-bible/listening-to-the-land-of-the-bible-i>

⁴⁵⁰ <https://open.spotify.com/show/6mYH6DmsGa7rsQrhuiMkci>

ξαναζούσε μέσω της «αναπαράστασης» τα συγκλονιστικά γεγονότα των Διαθηκών⁴⁵¹. Μέσα από το «Πρόσταγμα: Σοφία – Ορθοί» (που ακούγεται μέχρι σήμερα), η Σύναξη, που αυτοχαρακτηρίζεται με τον πολιτικό όρο «Εκκλησία», πραγματοποιούσε την Έξοδο από τον θάνατο στη Ζωή (μέσω της σκληρής Ερήμου), που είναι και η κόκκινη Κλωστή που συνδέει όλη αυτή την ποικιλία των 76 βιβλίων της Π.Δ. και της Κ.Δ. σε μία Βίβλο ιερή.

3. Είναι κατανοητό από τα ανωτέρω ότι είναι απολύτως απαραίτητο (πριν την εκφορά των περικοπών στη λατρευτική Σύναξη ή την «τάξη») να διαβάζουμε και εμείς δυνατά τα Κείμενα (και μάλιστα στο *πρωτότυπο* εάν γνωρίζουμε βεβαίως τη γλώσσα και την προφορά). Αναφέρομαι και στα βιβλικά κείμενα αλλά και τα εκκλησιαστικά εν γένει. Η ερευνήτρια Angela Kim Harkins στο «An Embodied Reading of the Shepherd of Hermas» (= Μία «σωματοποιημένη» Ανάγνωση του Ποιμένα του Ερμά)⁴⁵² διερωτάται γιατί ο *Ποιμήν του Ερμά* ήταν τόσο δημοφιλής στην αρχαία Εκκλησία (καθώς είναι ενταγμένος π.χ. στον Σιναϊτικό Κώδικα στον «Κανόνα» των ιερών Κειμένων), ενώ σήμερα έχει τοποθετηθεί από την Έρευνα εντελώς στο περιθώριο. Η απάντηση βρίσκεται στο ότι και αυτός και η *Αποκάλυψη του Ιωάννη*, με τις τόσο ζωντανές - εναργείς Εικόνες απαιτούν συνΑρπαγή και όχι απλώς μελέτη, η οποία επί τρεις αιώνες γινόταν ιστορικοκριτικά και μάλιστα μέσω της ανατομίας του «νεκρού γράμματος» των Κειμένων. Μάλιστα τα Κείμενα είναι γραμμένα για πολλαπλή Ανάγνωση. Προτείνω η δεύτερη ανάγνωση να γίνεται από το Τέλος (όπου διαφαίνεται ο σκοπός συγγραφής και άλλα στοιχεία) προς την Αρχή, με έμφαση στον πυρήνα του Έργου, όπου συχνά εγκιβωτίζεται το Μήνυμα του έργου. Επίσης καλόν θα ήταν «καθ' Οδόν» - κατά την προετοιμασία, να θέτουμε υπόψη την Ερμηνεία σε έναν Κύκλο ανθρώπων προερχόμενων από διαφορετικά γνωστικά πεδία, έτοιμοι να ακούσουμε το ακριβώς αντίθετο, από εκείνο που εξαγάγουμε εμείς ως συμπέρασμα από τη δική μας «ανάγνωση». Πρέπει να κατανοήσουμε ότι η ερμηνεία των Κειμένων στον Ιουδαϊσμό, όπου μεγάλωσε και ο

⁴⁵¹ Βλ. σχετικά και το Κεφάλαιο L.E. Phillips, Liturgy as Performative Interpretation. *The Oxford Handbook of Early Christian Biblical Interpretation*. Edited by Paul M. Blowers and Peter W Martens 2022, 271-280.

⁴⁵² The Book of Visions and its Role in Moral Formation. (Equinox, 2023).

Κύριος, ήταν αντικείμενο συ(νανα)Ζήτησης και «καυτών διαλόγων» εξ ου και ο όρος Χάβρα.

4. Ταυτόχρονα είναι σημαντικό εκτός της λατρείας, στην Τάξη ή στην αίθουσα του Ναού, τα βιβλικά Κείμενα να αναπαρασταθούν και να εκδραματιστούν. Παραπέμπω στο ωραίο άρθρο June Dickie, *The power of performing biblical Text today: For trauma – healing, evangelism, discipleship and for supporting* (= Η δύναμη της επιτέλεσης των βιβλικών κειμένων σήμερα: για την θεραπεία του τραύματος, τον ευαγγελισμό, τη μαθητεία και την υποστήριξη).⁴⁵³

Ο σκοπός μας είναι να πάψουν οι Περικοπές να είναι νεκρές συλλαβές και να μεταμορφωθούν σε τρισδιάστατες (3D) ή μάλλον τετρασδιάστατες δραματικές «αναπαραστάσεις» και τελικά να υπομνηματίζονται με τη ζωή και τη (συν)ύπαρξή μας. Έτσι θα μεταβούμε από την ανατομία του «νεκρού γράμματος» (την οποία πλέον κάνει αρτιότερα και ταχύτερα η TN) σε μία μετάληψη του «πνεύματος», που θα δώσει ζωή σε ανθρώπους που είναι καθηλωμένοι μπροστά σε οθόνες αξιοποιώντας μέσα στο ημίφως μόνον δύο αισθήσεις τους. Ήδη διαπιστώνουμε ότι στα αυτοκρατορικά Χρόνια, πριν δημιουργηθεί ένας αυστηρός «Κανόνας των ιερών Γραφών» τα κείμενα της Βίβλου (ακόμη και της Τορά) μεταφράζονταν και διασκευάζονταν ελεύθερα και δημιουργικά. Ας διαβάσει κάποιος πώς τα *Ιωβηλαία*, ο Φίλων και ο Ιώσηπος μεταφέρουν σε διαφορετικά «ακροατήρια» μεγάλων κέντρων της Μεσογείου το περιεχόμενο της Πεντατεύχου. Ήδη ας συγκρίνουμε το πώς οι Εβδομήκοντα μεταφραστές τον 2^ο αι. π.Χ. «ερμηνεύουν» και δεν μεταφράζουν απλώς μηχανικά τον Νόμο και τους Προφήτες στο κοινό της Αλεξάνδρειας. Ένα επιπλέον σημείο που δεν εκτιμάται είναι ότι τα βιβλία της Π.Δ. τοποθετούνται σε διαφορετικές συλλογές βιβλίων στον εβραϊκό και τον ελληνικό Κανόνα κι έτσι αποκτούν άλλο χρώμα.

Η διαδικασία εκδραμάτισης, βοηθάει στο να συνειδητοποιήσουμε και τα λεγόμενα κενά (gaps) αλλά και τα «σκοτεινά» σημεία ενός Κειμένου, τα οποία ίσως για

⁴⁵³ <https://verbumeteclesia.org.za/index.php/ve/article/view/2233/4770>.

τους πρώτους ακροατές ήταν αυτονόητα. Μην ξεχνούμε ότι έχουμε τέσσερα Ευαγγέλια και όχι ένα, κάτι εξαιρετικά «μεταμοντέρνο», όπως είναι το γεγονός ότι το 40 % της Βίβλου είναι αφήγημα (storytelling), το 40 % είναι ποίηση και μόνον το 20% είναι Κανόνες – Εντολές. Στα ίδια τα βιβλικά Κείμενα εκτός από την πολυφωνία, έχουμε εξαιρετικές σκηνές διαλόγου, αλλά και ξεσπάσματα θυμού για πρόσωπα και καταστάσεις που πληγώνουν και κραυγές διαμαρτυρίας προς τον ίδιο τον Θεό. Όλα αυτά συμβαίνουν διότι με τη Βίβλο «ζωντανεύει» όλος ο άνθρωπος (με τα τραύματα, τα πάθη, τις ενοχές και τις αγωνίες). Αυτός για να ζήσει πραγματικά και να είναι ψυχικά υγιής, χρειάζεται να ενεργοποιήσει όλο το σώμα του, αισθανόμενος ότι είναι πολύτιμο κύτταρο σε ένα Σώμα ευρισκόμενος σε αλληλόδραση όμως με τα άλλα μέλη του Σώματος.

Σήμερα, όπως και στα αυτοκρατορικά χρόνια που διαδόθηκε ο Χριστιανισμός κι έχουμε για πρώτη φορά παγκοσμιοποίηση, προηγείται ίσως το «ανήκειν» του «πιστεύειν». Αυτό απαιτεί από εμάς τους θεράποντες της Θεολογίας να μετατρέψουμε τον Χριστιανισμό από θρησκεία σε πίστη και να μιλήσουμε στη γλώσσα των νεών ανθρώπων, χρησιμοποιώντας ως εργαλεία όλα τα «μέσα επικοινωνίας τους»⁴⁵⁴. Έλεγε κάποιος συνάδελφος το εξής τολμηρό: «Εάν ερχόταν σήμερα ο Κύριος Ιησούς σε έναν ορθόδοξο Ναό, δεν θα τον καθάριζε από τους Κολλυβιστές» αλλά από την ξύλινη Γλώσσα. Αξίζει πρακτικά το αμφιθέατρο του Πανεπιστημίου να ξαναενωθεί και με το Ναό της προσευχής και της κοινής λατρείας αλλά και την Πλατεία της δράσης για χάρη της φύσης και των αδύνατων. Αλλά για να γίνει αυτό, πρέπει πρώτα τα γραφεία και οι σχολές του Πανεπιστημίου να γίνουν διαμπερείς και να υπάρξει διεπιστημονικότητα και διάλογος σοβαρός και καλόπιστος μεταξύ προσώπων που θεραπεύουν εντελώς διαφορετικές ειδικότητες.

Τελικά πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι προς το παρόν τουλάχιστον δεν υπάρχει AI (Artificial Intelligence) αλλά IA (Intelligence Assistance): δεν είναι Τεχνητή Νοημοσύνη αλλά Βοηθός της Νοημοσύνης. Άλλωστε αυτή η ίδια η Νοημοσύνη δεν ταυτίζεται μόνον με τον Εγκέφαλο, όπως ισχυρίζονται σήμερα κάποιοι

⁴⁵⁴ <https://www.ancientjewreview.com/pedagogy>.

νευροεπιστήμονες⁴⁵⁵. Η δίψα του σημερινού ανθρώπου για αθανασία και ευδαιμονία, ουσιαστικά αποδεικνύει μια «παλιά» βιβλική αλήθεια, ότι ο άνθρωπος δεν είναι προϊόν Τύχης, αλλά μια μοναδική προσωπικότητα *κατ' εικόνα* του Θεού. Διψάει δηλ. τη θέωση, έστω κι αν διαχρονικά την γεύεται με κάποιο κομμένο «μήλο» (όπως σήμερα το λογότυπο της γνωστής Εταιρείας). Άρα η Τεχνητή Νοημοσύνη προσφέρει μια μοναδική Ευκαιρία στη Θεολογία να τη μπολιάσει με τον Νου και το Φρόνημα του Χριστού, του Σταυρού και της Ανάστασής του.

⁴⁵⁵ Πέρα από το δεξί και αριστερό μέρος του Εγκεφάλου, πέρα από τους τρεις θαλάμους του Εγκεφάλου, τελικά κάθε ανθρώπινο όργανο ίσως έχει και τον εγκέφαλό του.

ISSN 2945-0683